

Hoe kan het dat de mensen die het dichtst bij kunstenaars staan, zoals ouders, vaak zo ver van de kunstwereld verwijderd lijken te zijn? Die vraag stelde Narges Mohammadi zichzelf gedurende haar zomerresidentie in het Arnhemse Omstand, een voormalige elektriciteitsfabriek die nu dienst doet als tentoonstellingsruimte voor hedendaagse kunst. Op zoek naar antwoorden, organiseerde ze een rondetafelgesprek met de kunstenaars van 'I Your Touch, I Remain', een groepstentoonstelling die uit haar residentie voortkwam. Zodoende kwam ze met Suyoung Yang, Solenne Tadros, Emmeline de Mooij en Riun Jo en hun ouders samen om het over de thematiek van de tentoonstelling te hebben: de wijze waarop culturele en lichamelijke sporen zich manifesteren in kunstenaars en hun werk. Het gesprek werd gemodereerd door theatermaker, acteur en schrijver Nazmiye Oral, wiens eigen werk thema's als cultureel erfgoed en de relatie tussen een kunstenaar en zijn of haar ouders bevreemd – in het bijzonder in de gerenommeerde voorstelling 'Niet Meer Zonder Jou'.

Onderstaande tekst is een documentatie van het rondetafelgesprek, en een poging tot het onder woorden brengen van de openheid, kwetsbaarheid en het geduld die de dochters, moeders en vaders meebrachten naar het podium.

De taal van verzet

Aan de oever van de Nederrijn komt de wereld samen. Van west naar oost en nog verder. Of dichterbij. Dat hangt er maar vanaf wat je thuis noemt.

Thuis kan ook een persoon zijn. Tegen het einde van het publieksprogramma van *In Your Touch, I Remain* pakt Narges de hand van haar moeder vast. Ze knijpt erin, glimlacht, en begint te spreken. In haar moedertaal. Eerst voorzichtig, zacht als fluweel. Maar al gauw raakt haar stem dieper, en klinkt het alsof ze zingt.

Even eerder vertelde Narges nog dat ze het lastig vond, Farsi spreken. Niet omdat ze de taal niet beheerst. In tegendeel: de klanken stromen vloeibaar uit haar mond. Wat tegelijkertijd opvalt, is de emotie die loskomt wanneer Narges overschakelt van Nederlands en Engels, de talen waarin ze tot dan toe had gesproken, naar haar moedertaal.

Dit valt te verklaren. Hoewel Narges ermee is opgegroeid, is de Perzische taal ver van dominant in haar werkomgeving, zoals die waarin we ons momenteel bevinden. Het is een manier van communiceren die ze normaal gesproken alleen deelt met haar moeder of nabije familieleden. Niet met mensen in de kunstwereld.

En dat is iets erg intiems om te delen in het gezelschap van vreemden.

Het jargon van kunstenaars

Narges heeft zichzelf aangeleerd om in verschillende talen te communiceren; om te schakelen tussen diverse culturele codes. Ze weet wanneer het gepast is om wat luider te praten, of juist wat zachter. Welke woorden wel, en welke niet passen binnen een gegeven context. Terwijl Narges dit vertelt, knikken de vrouwen die samen met haar deelnemen aan het rondetafelgesprek hun hoofden. Ze kennen dit verhaal.

Het verhaal gaat over meer dan alleen de verwachting dat kunstenaars zich dienen aan te passen naar de manier van communiceren in de dominante, veelal Engelse taal – wat de achtergrond ook is. Het gaat ook over het begrijpen van het jargon, de taal van kunst. Of, in andere woorden, de manier waarop kunstenaars, galeriehouders, werknemers van musea, kunststudenten en -docenten met elkaar spreken in een gedeelde taal die alleen zij kennen. Als een soort geheimtaal.

Die taal kan een afstand veroorzaken, vinden de kunstenaars op het podium: Suyoung Yang, Solenne Tadros, Emmeline de Mooij, Riun Jo en Narges Mohammadi. Dit geldt in het bijzonder voor mensen die zijn opgegroeid met de taal van ‘de ander’, zoals de meeste van deze kunstenaars. Of dat nu Koreaans, Arabisch of Farsi is. Die afstand manifesteert zich in twee richtingen: jegens de ander, en jegens zichzelf.

De ‘outsider within’

Laten we beginnen bij de eerste richting: de ander. Stel je voor: een Koreaanse student die aan een internationale kunstacademie in Nederland studeert, loopt een klaslokaal vol Nederlandse studiegenoten in. Die zuchten geërgerd. Tot dan toe spraken zij Nederlands met elkaar, maar nu de buitenlandse student is binnengelopen, wordt van hen verwacht dat ze verder communiceren in het Engels. Zodat de Koreaanse student het kan verstaan. Zodat iedereen in de ruimte kan bijdragen aan het gesprek.

Deze ervaring kan ongemakkelijk zijn, onveilig zelfs. Tegelijkertijd kan de Koreaanse student iets observeren wat niet iedereen in de collegeruimte kan zien: haar Nederlandse studiegenoten zijn het niet gewend om zichzelf aan te passen aan ‘de ander’. Maar voor de student die niet in Nederland is opgegroeid, zoals zij, is dat de dagelijkse realiteit. Net zoals dat overigens geldt voor alle mensen met een achtergrond die in bepaalde situaties als ‘anders’ wordt beschouwd.

De feministische socioloog Patricia Hill Collins probeert zo'n ervaring, waarin iemand als 'de ander' wordt gezien, in nieuw licht te plaatsen. Dat doet ze in haar essay *Learning from the Outsider Within* uit 2004. Daarin schrijft ze dat de positie van 'de ander' geen gebrek of nadeel is, maar juist een kracht: een speciaal perspectief waarmee "outsiders" of buitenstaanders patronen kunnen zien die lastiger te ontwaren zijn voor mensen die tot de gevestigde sociologische orde behoren. Dit noemt zij de notie van de "outsider within", oftewel: de unieke blik op een dominante groep of cultuur. Als een vorm van kracht.

Neem bijvoorbeeld een incident vlak voor aanvang van het publieksprogramma. Sommige gasten protesteerden toen zij hoorden dat het rondetafelgesprek niet alleen in het Nederlands gevoerd zou worden. Al zuchtend werd al snel de vraag gesteld waarom het niet in het Nederlands kon.

Hun reactie was tot op zekere hoogte te begrijpen. We waren ten slotte in de Nederlandse stad Arnhem. Het publieksprogramma en de groepstentoonstelling vonden plaats in een Nederlands kunstinstituut. De meeste mensen in het publiek waren Nederlands.

Maar de kunstenaars die hadden bijgedragen aan de groepstentoonstelling, kwamen vanuit allerlei plekken op de wereld, verspreid over verschillende continenten. En om daar nog een complicerende factor aan toe te voegen: hun ouders waren uitgenodigd. Door digitale verbindingen met Seoul, Amman en Toronto, kregen de aanwezigen de mogelijkheid om naar al deze verhalen te luisteren, in uiteenlopende talen. Zodoende werden we uitgenodigd om 'andere' ideeën en perspectieven mee te krijgen over de onderwerpen die op tafel lagen.

Toen sommige gasten hun ongenoegen toonden over de manier waarop er tijdens het rondetafelgesprek werd gecommuniceerd, nodigde moderator Nazmiye Oral de gasten uit om zich open te stellen. Om te ervaren hoe het is om naar een taal te luisteren die hen vreemd was.

Wat Nazmiye daarmee deed, was aan het publiek vragen om twee uur lang te ervaren hoe het is om een niet-Nederlandstalig persoon in Nederland te zijn, of iemand met een biculturele identiteit die continu switcht naar de codes die in verschillende situaties kunnen gelden. Eigenlijk werd aan de gasten gevraagd om de *outsider* of buitenstaander te zijn in onbekende omstandigheden, opdat zij een wellicht nieuwe ervaringen zouden opdoen die hun blik op de wereld konden verruimen.

Intieme revolutie

Het vermogen van taal om afstand te creëren, manifesteert zich niet alleen uitwaarts, tussen mensen. Het kan kunstenaars ook van hun geliefden vervreemden. En, als een afgeleide, van zichzelf.

Dit werd duidelijk toen Suyoung's vader vertelde dat hij ooit droomde van een bestaan als designer. Die droom heeft hij nooit kunnen verwezenlijken. Zijn vader, Suyoung's opa, stond dat niet toe. Toen hij dit verhaal deelde met het publiek, bleef Suyoung stil. Nazmiye merkte dit op, en vroeg of Suyoung dit verhaal over haar vader kende. Daarop schudde Suyoung haar hoofd. "Ik wist dit niet", zei ze in het Engels.

De mate waarin kunstenaars met hun ouders spreken over hun werk, is van zoveel factoren afhankelijk. Jeugdervaringen, de steun of afwezigheid van een familielid, of het werk een ode aan of blijk van verzet is tegen de culturele identiteit van de kunstenaar.

Taal is ook een element in deze formule, bleek tijdens het rondetafelgesprek in Omstand. Dit geldt in het bijzonder voor mensen die met 'andere' talen zijn opgegroeid, zoals Suyoung. Want hoe spreek je over kunst in een taal die anders is dan het jargon waarmee je over kunst hebt leren spreken?

Het is van belang om te onderstrepen dat het videogesprek tussen Suyoung en haar vader in het Koreaans werd gevoerd. Het duurde één en voor sommigen zelfs twee vertaalrondes voordat iedereen in de ruimte begreep wat er zojuist was gebeurd. Onverwachts waren we zo getuigen van een vader en zijn dochter die zich naar elkaar openstelden; dichter bij elkaar kwamen te staan. Opeens was de afstand tussen Arnhem en Seoul erg klein.

Omstand

Het gesprek tussen Suyoung en haar vader liet zien hoe belangrijk taal kan zijn in het creëren van de juiste omstandigheden waarin individuele ontwikkeling plaatsvindt. Zo bezien is het niet meer dan logisch dat het gesprek plaatsvond in een tentoonstellingsruimte die Omstand heet, een referentie naar een oud-Nederlands woord dat 'omstandigheden' betekent, oftewel: alles rondom een persoon dat zijn of haar gedrag verklaart. 'Omstand' beïnvloedt het individu, en andersom.

Om dit beter te begrijpen, is het de moeite waard om nog even terug te gaan naar het moment waarop Narges Farsi sprak. Hoewel niemand in de ruimte begreep wat ze zei (althans, bijna niemand: haar broertje zat ook in het publiek), was duidelijk dat we getuigen waren van iets erg intiems. Dit was bijvoorbeeld merkbaar in de ogen van Narges' moeder, die glinsterden terwijl ze luisterde naar de

woorden van haar dochter. Het was ook voelbaar in de stem van Narges, krachtig in haar kwetsbaarheid, lichtjes schor door de emotie.

Als Narges met haar moeder over haar kunst spreekt, doen ze dat normaal gesproken in het Nederlands, legde Narges tijdens het rondetafelgesprek uit. Dat doen ze dan in de woorden die zij zichzelf hebben aangeleerd; woorden waarin ze met een zekere afstand over Narges' werk konden spreken. Maar tijdens haar residentie in Omstand begon Narges zich af te vragen waarom. Waarom schakelt ze over op het Nederlands als het over kunst gaat, terwijl Farsi de taal is waarin zij en haar moeder gewoonlijk met elkaar communiceren?

Uit nieuwsgierigheid besloot ze daarom de taal te veranderen. Want wat zou er gebeuren als ze in Farsi zou spreken over haar kunst? Oftewel, als ze haar eigen 'omstand' creëerde om het met haar moeder over haar werk te hebben? Dat probeerde ze uit tijdens het rondetafelgesprek. Samen met de andere kunstenaars wilde ze ervaren hoe het zou zijn om in hun moedertaal met hun ouders te spreken over iets wat voor hen zo wezenlijk en belangrijk was: hun kunst.

Zodoende werd het publieksprogramma een experiment in verzet voor alle kunstenaars en ouders die eraan deelnamen. Door te bepalen welke talen gesproken zouden worden, en hoe, vormden Narges, Suyoung, Riun, Emmeline en Solenne hun eigen omstandigheden van communicatie en intimiteit. Ze namen de tijd om op een liefdevolle manier ruimte te maken voor de culturele sporen die ze in het diepst van hun hart kenden, en gebruikten het om de afstand tussen hun werk en hun erfgoed te overbruggen. De werelden van henzelf en van hun ouders.

Dat is hoe de wereld samenkwam. Van Nederland en Turkije tot Jordanië, Afghanistan, Zuid-Korea en Canada. Over persoonlijke en landsgrenzen heen. Door de tijd te nemen om het gesprek te vertalen van Nederlands tot Engels en Koreaans, en op het einde zelfs Farsi, creëerden de kunstenaars hun eigen narratief. Hun eigen jargon.

Door dat twee uur lang te doen, in een gebouw dat ooit tot een elektriciteitsfabriek behoorde dat de huizen van Arnhem oplichtte, ontstonden de omstandigheden waarin de kunstenaars de harten en hoofden van de aanwezigen konden verlichten. En sommigen misschien zelfs die van henzelf.

Door Melisa Can

Ter gelegenheid van *In Your Touch, I Remain* schreef Melisa Can, journalist, documentairemaker en schrijver, een reflectie over het rondetafelgesprek. Eerder schreef ze voor o.m. *Vice*, de *Volkskrant* en de *NOS*, op dit moment werkt ze aan de documentaire *Momentum*, over drie jonge vrouwen die in 2021 hebben gestreden voor een plek in de Tweede Kamer. In haar praktijk houdt ze zich bezig met vraagstukken over jongerencultuur, emancipatie en identiteit.